

HERALDICA ORAȘULUI ȘI JUDEȚULUI BĂLȚI¹

Silviu Andrieș-Tabac

Orașul Bălți își datorează numele poziției geografice și condițiilor naturale. Situat pe șesul de la confluența Răutului cu Răuțelul - loc "expus inundațiilor, cu numeroase băltoace și heleștee, care nu se uscau nici pe vreme de secetă" - localitatea va purta un nume care are la bază termenul entopic românesc "baltă", reprezentând forma lui de plural - "bălți"².

Istoria orașului și județului este puțin studiată. Vestigiile arheologice constată viețuirea umană pe teritoriul orașului contemporan din cele mai vechi timpuri. Săpăturile efectuate aici au dat la iveală mai multe stațiuni atribuite culturilor Cucuteni-Tripolie și Sântana de Mureș-Cerneahov³. Tradiția susține că localitatea ar fi existat în secolul al XV-lea când a fost devastată de tătari⁴. Mai bine probată însă este existența Bălțiului în secolul al XVII-lea, din care avem documente, pietre funerare, mărturii ale călătorilor străini⁵. La momentul anexării de către ruși, moșia Bălți aparținea comisului Alexandru Panaite⁶.

La 19 aprilie 1818, împăratul Alexandru I, în drum de la Hotin spre Chișinău, înnoptează la Bălți. Pe drum, spre târgușor, află știrea despre nașterea nepotului său de frate, viitorul împărat Alexandru al II-lea. A doua zi, în mica biserică bălțeană se vor oficia serviciile de rigoare prilejuite de eveniment. Plecând, împăratul va ordona ca Bălțiul să devină oraș⁷.

În condițiile când partea ținutului Iași dia stânga Prutului este nevoită să se reorganizeze administrativ și primind Bălțiul statutul de oraș, acest târg mic, dar cu o poziție geografică strategică, devine reședință de ținut⁸. Dar acest ținut cu reședința la Bălți, încă multă vreme se va numi "ținutul Iași" și abia în 1884 va lua numele centrului său administrativ⁹. Bălțiul, nefiind un oraș vechi ca Cetatea Albă, Orhei, Hotin sau Soroca, nu a avut un blazon medieval al său. Pământurile bălțene, fiind parte integrantă a ținutului Iași, se aflau în Principatul Moldovei sub marca acestui ținut, care era reprezentată de un cal (fig. 1).

La 2 aprilie 1826, la Țarskoe Selo, împăratul Rusiei Nicolae I a examinat și aprobat stema Regiunii Basarabia și stemele celor 6 ținuturi ale ei. Referitor la stema ținutului Iași decretul imperial fixa următoarele: "Stema anterioară a întregului ținut Iași din vremea dominației turcești prezenta un cal, dar cum după alipirea Basarabiei la Statul Rus o parte a acestui ținut a intrat în componența acesteia, iar alta a rămas sub stăpânire turcească, în amintirea acestei despărțiri stema acestui ținut reprezintă un cap de cal în câmp roșu"¹⁰ (fig. 2). În prezenta descriere nu se arată de ce smalt este capul de cal, dar în imaginea anexată legii îl vedem de argint, ceea ce din punct de vedere heraldic este corect. Este corect și câmpul roșu al scutului: avem aici un cap de cal tăiat pe sânge. Volens-nolens, stema arată și faptul că ruperea Basarabiei de Moldova a fost însoțită de sânge.

¹ Comunicarea a fost susținută la Sesiunea Națională de Comunicări Științifice a Muzeului Național de Istorie a României, București, 28 octombrie 1997.

² A. I. Eremia, *Tainele numelor geografice. De ce? De unde? De când?*, Chișinău, 1986, p. 35.

³ *Svod pamjatnikov istorii i kul'tury Moldavskoj SSR. Severnaja zona*, Maket, Chișinău, Știința, 1987, p. 80 și 85.

⁴ A. Zašciuk, *Materiale dlja geografii i statistiki Rossii, sobrannye oficerami General'nogo Štaba. Bessarabskaja oblast', Cjast' II*, Sankt-Petersburg, 1862, p. 156; *Bessarabia*, red. P. A. Kruševan, Moscova, 1903, p. 223.

⁵ A. Eremia, *loc. cit.*; *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, ed. Maria Holban, Maria-Mathilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu, București, 1973, p. 409.

⁶ *Trudy Bessarabskoj gubernskoj učionnoi arhivnoi komissii*, tom III, Chișinău, 1907, p. 83.

⁷ A. Zašciuk, *loc. cit.*

⁸ *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. I, Chișinău, 1970, p. 541.

⁹ *Polnoe sobranie zakonov Rosijskoj Imperii, Sobranie 3*, tom VII, Sankt Petersburg, 1887, nr. 4274, p. 98.

¹⁰ *Ibidem, Sobranie 2*, tom I, nr. 232.

Acest blazon al ținutului Iași, după obiceiul rusesc, diferit de cel european (și românesc în particular), care deosebește stema unui district de cea a orașului de reședință a acestui district, era purtat și de orașul Bălți - centrul administrativ al ținutului. La 10 octombrie 1845, Secția a II-a a Cancelariei personale a Majestății Sale Imperiale, constatând că în Codul complet al legilor Imperiului Rus lipsesc desenele blazoanelor unor orașe și că nu se știe dacă au fost cândva aprobate aceste steme, trimite la Heroldie (Cabinetul de blazoane al Rusiei), o adresă cu nr. 741 și lista acestor orașe, în care era trecut și Bălțiul, cu rugămintea de a trimite înapoi copii de pe desenele stemelor aprobate. În urma acestui demers s-a constatat că Bălțiul nu are o astfel de stemă, dar inginerul cadastral al Regiunii Basarabia Bogdan Eitner a arătat, că orașul Bălți are același blazon ca și județul Iași, a cărui reședință este, adăugând că acest cal e cea mai potrivită emblemă pentru orașul Bălți, aici organizându-se de mai multe ori în fiecare an importante iarmaroace de cai¹¹.

În paralel, la Ministerul de Interne s-a alcătuit și propus un proiect care reprezenta un scut tăiat, încărcat în partea superioară cu stema Regiunii Basarabia aprobată în 1826 (tăiat; sus, pe roșu, acvila bicefală a Imperiului Rus; jos, pe aur, capul de bour învederând stema Principatului Moldovei), iar în partea inferioară cu stema ținutului Iași descrisă mai sus¹² (fig. 3). Deși acest proiect nu a avut obiecții, din motive necunoscute nouă, n-a fost aprobat. Credem, logic, că pentru orașul Bălți a fost recunoscută ca blazon oficial vechea stemă a ținutului basarabean Iași cu capul de cal, fapt confirmat și de plasarea lui corespunzătoare în armorialul lui P. P. Vinkler editat la 1900¹³. Acest blazon cu capul de cal a fost singurul care a păstrat în sine o emblemă veche locală. Celelalte steme de ținut ale Basarabiei, după cum au arătat cercetările noastre, au fost întocmite din nou de autoritățile rusești, fără a ține cont și fără a conserva vechile însemne tradiționale ale districtelor Principatului Moldovei. Prin aceasta se explică dăinuirea în timp a blazonului în cauză.

Astfel, în cadrul reformelor heraldice preconizate de Șeful Secției de Blazoane a Heroldiei, Bernhard Koehne, stema orașului Bălți, propusă la 28 septembrie 1857, a fost păstrată intact: în câmp roșu un cap de cal de argint. Schimbări au intervenit doar în reprezentarea grafică a capului animalului, care a fost stilizat. S-au adăugat și decorurile exterioare corespunzătoare regulilor elaborate de Koehne pentru orașele-reședință de județ din zonele agricole: scutul a fost timbrat cu coroana murală de argint cu trei turnuri și înconjurat cu două spice de aur legate cu lentă ordinului Alexandr Nevski (roșie, de moar), iar în cartierul liber s-a pus proiectul noii steme a Basarabiei¹⁴ (fig. 4). Blazoanele propuse de B. Koehne în cea mai mare parte n-au mai fost aprobate și stema Bălțiului a rămas așa cum fusese fixată în 1826, neschimbată până la evenimentele din 1917.

Republica Democratică Moldovenească n-a mai ajuns să se ocupe de heraldica teritorială. Dar, odată reunită cu Neamul, Basarabia intră într-o nouă perioadă, care a fost cea mai prodigioasă în materie de steme teritoriale din toată istoria românilor. Imediat după Unire, distinsul heraldist basarabean Paul Gore, inițiatorul creării viitoarei Comisii Consultative Heraldice, autorul moral al ideii stemei României Mari, membru al numeroase societăți europene de heraldică, își apleacă gândurile asupra noilor steme teritoriale pentru Basarabia. Două pagini de schițe cu proiecte, care ni s-au conservat și o fotografie de pe o stampă colorată, azi pierdută, ne permit să urmărim gândurile maestrului¹⁵.

Pentru Bălți găsim următoarele proiecte:

A. Scut francez (écu ordinaire, pointu par le bas). În câmp roșu un cal cabrat (ridicat) de argint. Scutul timbrat cu o coroană deschisă cu 5 fleuroane. Proiect anulat.

B. Scut spaniol (carré arrondi par le bas). În câmp roșu un cal cabrat de argint.

¹¹ *Rosijskij gosudarstvennyj istoričeskij arhiv* (R.G.I.A.), fond 1343, inv. 15, d. 133, p. 12-13, Ia.

¹² *Ibidem*, p. Ib - Ib v.

¹³ P. P. Vinkler, *Gerby gorodov, gubernij, oblastej i posadov Rossijskoj Imperii*, Reprint, Moscova, 1991, p. 23.

¹⁴ R.G.I.A., fond 1343, inv. 15, d. 133, p. 16-17.

¹⁵ ANIC, Paul Gore, d. 25, p. 4, 5; Arhivele Naționale Iași, *Ștampe și fotografii*, nr. 111.

C. Scut francez. În câmp de argint un cal cabrat, probabil negru. Acesta credem că este proiectul final (fig. 5).

Ideea lui Paul Gore era de a păstra vechiul simbol al județului Bălți, dar și de a fixa prin limbaj heraldic noua stare a Neamului. Astfel, întregirea capului de cal cu trupul său simbolizează întregirea în cadrul aceleiași țări a ținutului istoric Iași, chiar dacă administrativ cele două județe rezultate din acest ținut vor rămâne distincte. În proiectele A și B, Gore păstrează smalturile rusești: argint pe roșu, dar ulterior renunță și la această tristă amintire și câmpul scutului în proiectul C nu mai este colorat "cu sânge". Vitregiile destinului și verticalitatea deosebită nu i-au permis cavalerului Paul Gore să participe la alcătuirea și fixarea stemelor teritoriale ale Regatului, chiar dacă era membru al Comisiei speciale care se ocupa cu acest lucru, iar proiectele lui se pare că nu au fost cunoscute celorlalți membri.

Comisia Consultativă Heraldică fixată prin legea din 23 iulie 1921 va încerca și va reuși, într-o mare măsură, să facă ordine în moștenirea heraldică a României Mari. Mai întâi s-au fixat stemele județelor. Prin Decretul regal de la 1 august 1928 județul Bălți și-a conservat integral și fără schimbări blazonul vechi, cu următoarea descriere și explicație: "*Scut roșu, cu un cap de cal de argint, spre dreapta. Derivă din vechea stemă a județului Iași, care odinioară se întindea peste Prut. Este stema veche heraldizată*"¹⁶ (fig. 6).

Pe bună dreptate, conform obiceiului european și național, Comisia Consultativă Heraldică fixează steme distincte față de cele județene pentru orașele-reședință de județ. Astfel Municipiul Bălți prin Decretul regal din 31 iulie 1930 primește următorul blazon întocmit de Comisie: "*Pe scut roșu o movilă de argint în vârful căreia stă îngenunchiat un arcaș moldovean, de argint, întinzând arcul spre stânga și la dreapta movelei câte o trestie de papură, de aur, cu trei foi tot de aur. Scutul timbrat de o coroană murală cu șapte turnuri. Simbolizează vechea strajă ostășească și luptele din această regiune a Moldovei*"¹⁷ (fig. 7).

În perioada sovietică orașul Bălți nu s-a "învrednicit" de o stemă municipală. Singura propunere făcută de heraldistul basarabean Constantin Bogatov în 1986 n-a fost luată în seamă de autoritățile republicane, deși era concepută după toate canoanele "heraldicii agro-industriale". Pentru a nu lăsa goluri în istoricul heraldicii bălțene descriem acest proiect mai jos: Scut francez tripartit în bară de culorile drapelului de stat al R. S. S. Moldovenești roșu, verde, roșu; În primul cartier un spic de aur; într-al doilea - o bobină de ață albă încadrată într-o roată dințată neagră; într-al treilea - un știulete de porumb de aur cu pănușele verzi¹⁸ (fig. 8).

Odată cu renașterea națională a poporului nostru și revenirea la valorile tradiționale orașul Bălți a reluat uzul blazonului municipal din 1930.

În 1996, însă, din motive pe care le putem doar bănuși, autoritățile urbei vor decide reluarea vechiului însemn al ținutului Iași de la 1826: un cap de cal de argint în câmp roșu. Folosirea lui în prezent nu este legală, atâta timp, cât nu a fost obținut acceptul Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova.

În ceea ce ne privește, credem că în mod firesc stema cu capul de cal face parte din patrimoniul districtual și trebuie să rămână pentru județul (ținutul sau județul) Bălți care urmează să fie reînființat, odată cu noua împărțire administrativă preconizată în Republica Moldova.

Orașul Bălți ar trebui să revină la prima stemă bălțeană, cu adevărat municipală: cea de la 1930, cu arcașii, care simboliza straja ostășească și luptele purtate în această parte a Moldovei. Stema aceasta însă nu poate fi reluată așa cum este din mai multe motive:

1. Figurile compoziției din scut nu sunt proporționale una față de alta și umbresc figura principală a arcașului.

2. Planta reprezentată nu este papură.

3. Însuși arcașul este desenat urât și îmbrăcat în straie necorespunzătoare.

Din fericire, toate aceste neajunsuri pot fi înlăturate păstrându-se esența vechiului blazon.

¹⁶ Monitorul oficial, 1928, nr. 222, 6 octombrie.

¹⁷ Ibidem, 1930, nr. 171, 2 august.

¹⁸ (C. Bogatov), Emblemele așezărilor noastre în viziunea unui grafician amator, în Moldova (Chișinău), 1986, nr. 5, p. 35.

Cum arăta un arcaș din armata moldovenească din timpul lui Ștefan cel Mare știm dintr-o gravură foarte bine cunoscută istoricilor din cronica lui Thuroczy.¹⁹ (fig. 9). Întoarcerea lui spre stânga heraldică nu va produce nici un deranj, căci la Thuroczy se pare că este stângaci. Ar trebui păstrată poziția, în picioare, cu toată armura pe care o are.

Pentru a face aluzie la denumirea orașului nu este neapărat nevoie să se imagineze papura și movila stând în apă, mai ales că apa este reprezentată albastru și nu de argint cum ar trebui să fie. O soluție ar fi împărțirea câmpului scutului în burele (burelles) sau vergele (vergettes), argint și negru, adică apă și pământ, poate ondulate. Dacă o va cere compoziția, arcașul ar putea sta pe o mică terasă, verde. Coroana murală de argint cu șapte turnuri, care arăta că Bălțiul a fost municipiu, va trebui păstrată.

În conformitate cu noile reguli elaborate de Comisia Națională de Heraldică a Republicii Moldova, orașele de talia Bălțiului trebuie să aibă sprijinitori ai scutului. Propunem în calitate de suport doi cai cabrați, unul simbolizând vechiul ținut Iași, celălalt - ținutul basarabean Iași.

Se cere și o eșarfă cu o deviză, pe care urmează să o găsim ulterior.

La héraldique de la ville et du département de Baltzi (Résumé)

En présentant les armoiries de la ville de Baltzi, en Bessarabie (maintenant dans la République de Moldavie), pendant le XIXe siècle, l'auteur remarque les changements dûs aux événements historiques qui ont marqué ce pays.

Une première mention de la localité pendant le XVe siècle est mis en rapport avec les invasions des Tartares. Depuis le XVIIe siècle les voyageurs étrangers font mention de la localité et des preuves archéologiques et documentaires s'y ajoutent.

Après la guerre russo-turque qui finisse en 1812, la Moldavie est partagée et les terres moldaves de l'autre côté du Pruth ont subi la domination des Russes.

En avril 1817 l'empereur Alexandre Ier séjournant à Baltzi, en route vers Kichinev (Chișinău), apprend la nouvelle de la naissance du fils de son frère (le futur Alexandre II.). Heureux de la bonne nouvelle, en partant de Baltzi le tsar ordonne que la petite bourgade soit promue ville.

Comme, avant l'annexion russe, le district (en roumain "ocol") de Baltzi faisait partie du département de Iassy, la bourgade ne possédait son propre blason.

En 1826, le tsar Nikolaï Ier approuva les armoiries de la Bessarabie et de ses six départements. Le blason de l'entier département de Iassy était un cheval (voir la fig. 1), ainsi que le décret impérial décida que l'écu du département de Baltzi sera: des gueules à la tête d'argent d'un cheval.

D'après la coutume héraldique russe, les armoiries de la ville de Baltzi devaient être identiques aux armoiries de département Baltzi (voir la fig. 2).

En octobre 1845, la Chancellerie personnelle de l'empereur constata que plusieurs villes de l'empire étaient dépourvu des blasons, parmi celles-ci se trouvant, aussi, la ville de Baltzi. L'ingénieur cadastral de la région bessarabienne, Bogdan Eitner, observa que, vu que la ville était le chef-lieu du département, elle doit avoir les même armoiries (en ajoutant aussi que la ville organise plusieurs fois par an des grandes foires de chevaux.)

Quoi-que le Ministère de l'Intérieur proposa un écu différent (coupé, en chef l'écu de la Bessarabie de 1826 et la pointe chargée de l'écu du département de Iassy (voir fig. 3), les armoiries de la ville de Baltzi sont restées similaires aux ceux de département, donc, aux anciennes armoiries moldaves.

¹⁹ C. I. Karadja, *Despre edițiile din 1488 ale Cronicei lui Iohannes de Thurocz*, în "AARMSI", seria III, tom. XVI, mem. 3, București, 1934, pl. V, fig. 5.

Le 28 septembre 1857 après la réforme héraldique décidé par le chef de la Section des Blasons de la "Heroldia", Bernhard Koehne, les armoiries de la ville de Baltzi conserveront la même composition, mais en ajoutant les ornements extérieurs, correspondant aux dispositions élaborées par Koehne pour les chefs-lieux des départements des régions agricoles: l'écu reçu la couronne murale d'argent aux trois tours, entourée par deux épices d'or liées au ruban rouge de l'ordre Alexandre Nevski (voir la fig. 4.)

De sorte que, les armoiries de la ville de Baltzi n'ont pas changé depuis 1826 jusqu'en 1917.

Après que la Grande Roumanie fut créée, le très distingué héraldiste de Bessarabie, Paul Gore a initié la création de la Commission Consultative Héraldique (C. C. H.). De même, il imagina les nouvelles armoiries territoriales de la Bessarabie; pour Baltzi il proposa trois variantes (voir la fig. 5.) Certaines événements l'ont empêché de participer aux travaux de la C. C. H. et à ce qu'il paraît ces projets ne furent pas connus par ses membres. La Commission avait été fixée par la Loi du 23 juin 1921.

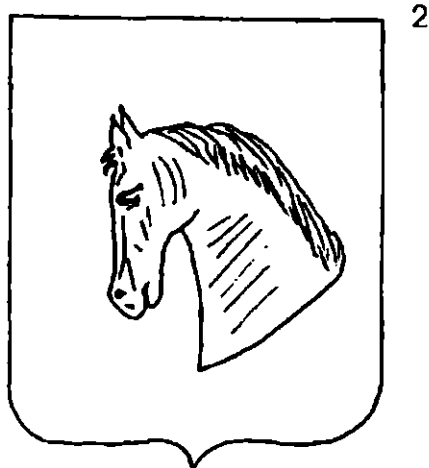
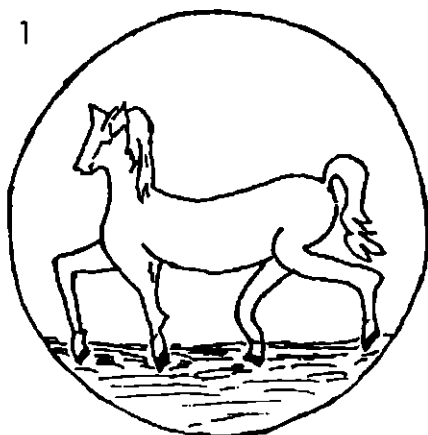
Les anciennes armoiries du département de Baltzi furent conservées sans changements, par le Décret Royal du 1er août 1921 (voir la fig. 6.)

Selon la coutume du pays, la C. C. H. a fixé des blasons différents pour les chefs-lieux des départements. Le 31 juin 1930, par le Décret Royal, la ville de Baltzi a reçu le suivant blason: des gueules au monticule d'argent supportant un archer moldave agenouillé, d'argent, le tout au-dessous d'une onde bleue, dont sourgissent deux cannes de jonc d'or, à trois feuilles. L'écu est couronné d'une couronne murale à sept tours (voir la fig. 7.)

Après la dernière guerre, pendant la période soviétique, la ville de Baltzi ne posséda pas un blason, quoi que l'héraldiste C. Bogatov, a conçu en 1986, un projet, dans l'esprit de l'héraldique "agro-industrielle" du temps (voir la fig. 8.)

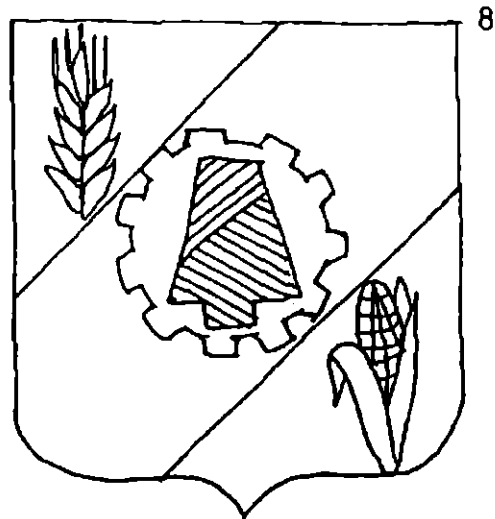
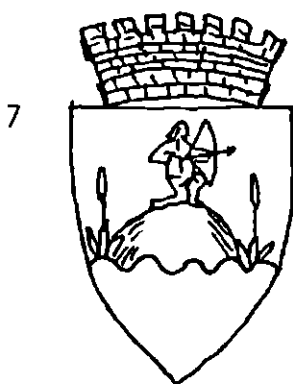
À la suite de la Renaissance nationale des dernières années, la ville de Baltzi a repris l'ancien blason de 1930. Mais, en 1996, par des raisons inconnues, le Conseil de la ville, décida de reprendre ce qui fut le blason du département de 1826 (mais la Commission Nationale d'Héraldique ne l'accepta pas).

L'auteur estime que cet écu fait partie de l'armorial districtuel et il doit rester comme tel. Quant à la ville de Baltzi, elle devra reprendre ses premières armoiries, vraiment municipales, celles de 1930, à l'archer moldave, qui symbolisent les luttes et la garde aux confins de la Moldavie. L'auteur propose, cependant, un autre dessin, plus correct et plus proportionné héraldiquement, ayant comme model la gravure se trouvant dans la Chronique de Thuroczi (voir la fig. 9), en le plaçant, peut-être, sur une terrasse verte; une autre partition du champ - en bourrèlles où vergettes, argent-noir, ondées, pour sougerer l'eau et la terre. De plus, en accord avec les nouvelles dispositions de la Commission Nationale d'Héraldique de la République de Moldavie, les villes de la taille de Baltzi doivent avoir des tenants d'écu. L'auteur propose: deux chevaux cambrés - un pour l'ancien département de Iassy, l'autre pour le département bessarabien de Iassy. La composition demande aussi une banderole et une devise.

1. Stema întregului ținut Iași din Sigiliul Divanului Cnejeii Moldovei, cca. 1806-1812; 2. Stema ținutului basarabean Iași (= Bălți), 1926; 3. Proiect de stemă pentru orașul Bălți alcătuit în cadrul Ministerului de interne al Imperiului Rus, 1845; 4. Proiect de stemă pentru orașul și județul Bălți alcătuit de Bernhard Koehne în 1857.

1. L'armoire du district de lassy représentée dans le sceau du Conseil de la Principauté de la Moldavie (vers 1806-1812); 2. L'armoire du district bassarabien de lassy (Bălți), 1926; 3. Le projet de l'armoire de la ville de Baltzi, réalisée par le Ministère des Affaires Intérieures de l'Empire russe, 1845; 4. Le projet de l'armoire de la ville et du district du Baltzi réalisée par Bernhard Koehne en 1857.

5. Proiect de stemă pentru oraşul și județul Bălți alcătuit de Paul Gore, 1918; 6. Stema județului Bălți aprobată în 1928; 7. Stema municipiului Bălți aprobată în 1930; 8. Proiect de stemă pentru oraşul Bălți alcătuit de Constantin Bogatov, 1986.

5. Le projet d'armoire de la ville et du département de Baltzi réalisée par Paul Gore en 1918; 6. L'armoire du département de Baltzi approuvée en 1928; 7. L'armoire de la municipalité de Baltz approuvée en 1928; 7. L'armoire de la municipalité de Baltzi approuvée en 1930; 8. Le projet de l'armoire de la ville de Baltzi réalisée par Constantin Bogatov, 1986.

9

9. Scenă din războiul lui Ștefan cel Mare cu ungurii din 1467, după
Chronica Hungarorum de Iohannes de Thurocz.

9. La représentation de la bataille d'Étienne le Grand avec les Hongrois en 1467, d'après
une gravure de la *Chronique* de Iohannes de Thurocz.